

*Микола КУЛІНІЧ,
Надзвичайний і Повноважний Посол*

НЕЗАБУТНІ ДВАДЦЯТЬ РОКІВ НА «МІЖНАРОДНОМУ»

Коли мені у зв'язку зі славетним ювілеєм нашої альма-матер запропонували написати спогади про роки, пов'язані з факультетом міжнародних відносин та міжнародного права, я відчув водночас і радість, і певну стурбованість через велику відповідальність перед друзями, старшими товаришами, викладачами і загалом усіма учасниками тих подій, що супроводжували становлення факультету, моє навчання, а згодом і роботу на ньому.

Найголовніше, відчув хвилювання перед новим поколінням міжнародників — студентів і викладачів, які пов'язали свою долю з Шевченковим університетом і рідним факультетом, який тепер уже став інститутом.

Після закінчення київської середньої школи 1970 року я вступив на історичний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка (тоді міжнародний факультет з середини 1950-х років припинив свою діяльність). Мрія стати міжнародником або ж навіть дипломатом у ті радянські часи була вельми примарна.

Кузня радянських дипломатичних кадрів розташовувалася тоді в Москві, в Московському державному інституті міжнародних відносин МЗС СРСР, і була геть за обрієм навіть найсміливіших мрій українських юнаків (не кажучи вже про дівчат).

У нашому молодіжному колі ширилися чутки і навіть легенди про поодиноких щасливчиків, які потрапляли до цього московського «захмарного парадизу». Втім, я про це й не думав, оскільки не дуже довіряв байкам у нашому загалі.

Початок навчання на історичному факультеті викликав у мене неабияке піднесення з огляду на певний флер романтики і таємничості, що супроводжував вивчення Стародавнього світу, зокрема Греції, Дворіччя, Єгипту

та Риму. Окрему нішу моїх зацікавлень займала археологія та історія давніх слов'ян. А головне, я був просто у захваті від сузір'я видатних професорів-істориків Андрія Буцика, Валентини Маркіної, Михайла Марченка, Галини Мезенцевої та ін., а також доцента Михайла Мелашенка з незабутніми лекціями про історію Стародавнього Сходу, Греції та Риму.

Нині мені важко пригадати всіх викладачів-істориків, які становили гордість славетного факультету, однак враження від їхніх лекцій, інтелекту і, головне, відкритості до молодшої зміни — незабутні.

Після закінчення на відмінно першого курсу влітку 1971-го мене згідно з навчальною програмою історичного факультету включили до археологічної експедиції студентів, яка вирушила до містечка Заліщики Тернопільської області для дослідження археологічних пам'яток епохи «фракійського гальштату».

Наприкінці роботи експедиції в липні 1971-го я отримав телеграму від батьків, у якій йшлося про створення в університеті факультету МВ та МП, на який за наказом ректора мене зарахували студентом другого курсу. Мені необхідно було негайно повернутися до Києва і написати відповідну заяву, що я і зробив трохи згодом, у серпні.

Ось так я і став студентом новоствореного, а точніше відтвореного міжнародного факультету разом із трьома десятками відмінників із трьох факультетів університету: історичного, юридичного та факультету романо-германської філології. Саме з них і сформували відділення міжнародних відносин та міжнародного права факультету МВ та МП.

Важливим елементом у становленні студентського складу новоствореної структури університету став доволі великий контингент іноземних студентів — переважно випускників підготовчого факультету для іноземних студентів нашого університету, а також деяких закладів вищої освіти Києва.

Найбільшим за чисельністю стало відділення міжнародного права, трохи меншим — відділення міжнародних відносин. Відділення міжнародних економічних відносин було відкрите пізніше, у середині 1970-х років.

Окремі рядки цих спогадів я хотів би присвятити професорсько-викладацькому складу відтвореного факультету. Це була справжня зіркова команда фахівців-міжнародників, знаних професорів правових, історичних, суспільно-політичних дисциплін, а також висококваліфікованих викладачів іноземних мов. Саме вони визначали ті найвищі стандарти викладання міжнародного права, міжнародних відносин та іноземних мов, які формували славу міжнародного факультету Шевченкового університету.

Серед перших деканів факультету були відомі корифеї-міжнародники — професор Костянтин Забігайло, член-кореспондент АН УРСР Анатолій

Чухно, а 1973-го факультет МВ та МП очолив його фактичний фундатор професор Гліб Цветков.

Це були особливі постаті в історії нашого факультету й університету, які заслуговують на окремі спогади та публікації.

До зоряного професорсько-викладацького складу факультету на початку його становлення входили засновники київської школи міжнародного права: професори Володимир Василенко, Костянтин Забігайло, Ігор Лукашук, Петро Мартиненко, Геннадій Матвеев, доценти Сергій Ісакович, Костянтин Сандровський та ін.

Лекції з історії міжнародних відносин непереревершено читали професори Володимир Бруз, Василь Тарасенко, Гліб Цветков, академік Петро Удовиченко, доценти Віталій Білецький, Олександр Ганусець, тоді ще молодий Михайло Кірсенко. Справжній професійний вишкіл в опануванні іноземних мов «неофітам-міжнародникам» надавали Борис Гудима (згодом — заступник Міністра закордонних справ України), Олег Семенець (пізніше — Надзвичайний і Повноважний Посол), незабутні суперпрофі Наталія Герасименко, Людмила Євтушенко, Павло Комишанченко, Віктор Лазня, Нінель Лапоногова, Тетяна Некряч та ін.

На жаль, пам'ять мемуариста — річ не надто досконала, а тому список улюблених викладачів не повний. Але загальне непохитне враження про яскравість, професійність і харизматичність більшості наших наставників є дійсно незабутнім.

Мої побратими з перших призовів студентів-міжнародників згодом стали тією генерацією, яка значною мірою формувала дипломатичну та зовнішньополітичну еліту України.

На моєму курсі навчалися здебільшого унікальні, обдаровані та перспективні молоді люди з різних прошарків українського суспільства (більшість із них навряд чи можна було б сьогодні віднести до «мажорів»). Вони мали різний інтелектуальний рівень, темперамент і загальну підготовку, але були об'єднані жагою до життя і знань та вірою у кар'єрний успіх і самореалізацію.

Серед моїх однокурсників були Борис Тарасюк (майбутній двічі Міністр закордонних справ України, народний депутат і видатний дипломат), знаний правник Василь Кисіль, Володимир Хандогій, який згодом обіймав керівні посади в нашому МЗС і був Послом в ООН, Великій Британії, країнах Бенілюксу. На молодших курсах навчалися майбутні зірки української дипломатії — Олександр Горін, Володимир Єльченко, Володимир Огризко, Ігор Харченко, Олег Шамшур.

З великою шаною ми ставилися до наших старшокурсників. Їх було значно менше, адже вони вже мали за плечима кількарічний досвід навчання на провідних кафедрах МВ та МП відповідних факультетів, де продемонстрували свої фахові здібності.

Серед цих старших колег мені запам'яталися майбутні Посли України Антон Бутейко, Олександр Купчишин, Олександр Цветков.

Окремо хотів би написати кілька слів про А. Бутейка. Він був «студентським деканом», що визначало його статус у студентському загалі та безумовну повагу викладачів до нього. Він був значно старший від нас, мав певний життєвий досвід і вже тоді виявляв неабиякі здібності в опануванні міжнародного права. Його авторитет у студентів і викладачів був безумовний. Згодом, після закінчення університету, А. Бутейко яскраво проявив себе на дипломатичній роботі. Він успішно працював у міжнародних організаціях і ввійшов в історію української дипломатії як видатний міжнародник, автор багатьох документів, що заклали основи формування Української держави, її зовнішньої політики та дипломатії. На жаль, його життєвий шлях обірвався передчасно і доволі драматично, але він залишив по собі вдячну пам'ять колег-міжнародників.

1974-го мене на завершальному п'ятому курсі направили на річне перекладацьке відрядження до Індії, тому я закінчував навчання з новим для мене курсом, на якому були майбутні Посли України Борис Гуменюк, Микола Кириченко, Ігор Литвин та інші непересічні міжнародники. Дуже важко скласти повний перелік моїх друзів та однодумців, які з плином часу посіли чільне місце в українській дипломатії, спільно зводячи будівлю державності незалежної України. Багато з них продовжили викладацьку діяльність і стали наставниками нового покоління міжнародників. Це, зокрема, професори Сергій Галака, Вадим Крушинський, Володимир Манжола.

Одразу після закінчення університету 1976 року я теж обрав науково-викладацьку стежину, вступивши до аспірантури на кафедру історії міжнародних відносин та зовнішньої політики факультету. Моїм науковим керівником, наставником і ментором став завідувач цієї кафедри — колишній декан факультету, доктор історичних наук, професор Г. Цветков.

Важко переоцінити внесок нашого Вчителя у вибір і спрямування подальшого життя цілої генерації вихованців міжнародного факультету, зокрема і мене як міжнародника та майбутнього дипломата.

Після закінчення аспірантури я, як і мої старші товариші аспіранти Сергій Буряк, Віктор Пащук, Ірина Покровська, продовжив викладання на рідному факультеті. Згодом я захистив кандидатську дисертацію, а наприкінці 1980-х став доцентом кафедри історії міжнародних відносин.

У цей час всю країну охопили потужні соціально-політичні процеси, відомі як «перебудова», що призвели до демонтажу колишнього СРСР, реалізації міжнародної правосуб'єктності України і, зрештою, до створення незалежної та суверенної держави.

Саме в цей період у відповідь на виклики часу відбулися серйозні трансформації факультету МВ та МП: спершу його перетворили на Український

інститут міжнародних відносин, а згодом він одержав назву «Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка». Цей процес був доволі складний, і в ньому брало участь багато непересічних особистостей, серед яких багаторічний очільник закладу академік Леонід Губерський і перші директори інституту — професори Володимир Буткевич і Віктор Пащук.

Мені пощастило працювати в керівництві інституту у 1991–1993 роках, коли директором був професор В. Пащук — відомий латиноамериканіст, який згодом став Послом України в Аргентинській Республіці.

Роки на посаді першого заступника директора інституту з навчальної роботи стали для мене не лише серйозним життєвим викликом (до того моє уявлення про навчальний процес було доволі обмеженим), а й справжньою школою адміністративного управління (цей досвід мені згодом знадобився в дипломатичній роботі).

Саме тоді, 1992 року, наш інститут переїхав із навчального корпусу університету на вул. Ломоносова (нині — Юлії Здановської. — *Ред.*) у престижне, навіть величне приміщення колишньої Вищої партійної школи при ЦК КПУ на вул. Мельникова (нині — вул. Юрія Ілленка. — *Ред.*).

Віктор Пащук, професор, директор Українського інституту міжнародних відносин Київського державного університету імені Тараса Шевченка (1990–1994 рр.) (© архів ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка)

Viktor Pashchuk, Full Professor, Director of the Ukrainian Institute of International Relations of Taras Shevchenko State University of Kyiv (1990–94) (© archive of the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Це переміщення виявилось доволі складним і навіть драматичним, оскільки знайшлися сили (в компартійних колах, насамперед колишні працівники партійного закладу освіти), які чинили шалений опір. Мені довелося бачити ці події, як кажуть, ізсередини, спілкуватись і співпрацювати з великим колом діячів, які зуміли довести справу до нинішнього успішного результату.

Сьогодні мало хто в Україні і навіть світі не знає про Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, розташований на вул. Юрія Ілленка. А тоді, на початку буремних 90-х, ще так багато треба було зробити для становлення і розвитку інституту, гідного величких міжнародних і дипломатичних амбіцій молодій незалежній Українській державі.

Насамперед ідеться про трансформацію навчального процесу, а відтак і нових навчальних планів, формування нової структурної основи закладу вищої освіти, яка визначила нові вектори розвитку інституту, що відповідали процесу державотворення України, її дипломатичним цілям і завданням. Зокрема, потрібно було розробляти і впроваджувати нові навчальні плани бакалаврського і магістерського рівнів (так званого болонського стандарту), які були новаторськими для країни.

Ці плани закріпили такі освітні напрями: міжнародні відносини, міжнародне право, міжнародні економічні відносини та міжнародна інформація. У цьому контексті наприкінці 1992-го Вчена рада університету ухвалила рішення про відкриття в інституті кафебри міжнародних організацій та дипломатичної служби. За задумом керівництва університету й інституту, вона мала виконувати освітні й наукові завдання з підготовки кадрів для української дипломатії, які будуть залучені в такому важливому сегменті зовнішньополітичної діяльності держави, як міжнародні організації та інституційна розбудова української дипломатії.

На засіданні Вченої ради університету в грудні 1992-го мене призначили завідувачем новоствореної кафебри. Щоб зосередитись на розбудові цього навчального підрозділу, 1993 року я залишив посаду першого заступника директора інституту.

Завдання це було складне, але амбітне, оскільки ми зіткнулися з доволі значною проблемою укомплектування кафебри не тільки викладачами, а й дипломатами-практиками, яких бракувало самій українській дипломатії.

Протягом першого року існування кафебри до її роботи вдалося залучити справжніх фахівців, зокрема доктора історичних наук, професора, відомого експерта з оонівської проблематики, колишнього багаторічного директора Центру проти апартеїду Секретаріату ООН у Нью-Йорку Володимира Бруза; знаного дипломата, Постійного представника УРСР при ЮНЕСКО Миколу Решетняка; легендарну протоколістку, співробітницю служб протоколу

МЗС СРСР та УРСР Галину Науменко; досвідченого дипломата, майбутнього Посла України Валерія Рилача; тоді молодого викладача й науковця Миколу Рижкова, який нині є професором і завідувачем однієї з провідних кафедр ННІМВ. Після мого переходу на дипломатичну службу кафедру очолив доктор історичних наук, професор Б. Гуменюк, який увійшов в історію української дипломатії як знаний Посол України та перший ректор Дипломатичної академії України при МЗС.

Згодом на кафедру прийшли й інші талановиті викладачі, науковці та колишні дипломати, які гідно продовжили кафедральні традиції. Серед них був і Віктор Матвієнко, який очолив науково-навчальний осередок 2003 року після захисту докторської дисертації і досі продовжує цю важливу місію як професор і завідувач кафедри.

Оглядаючись на славетний шлях міжнародного факультету, а потім інституту, можна зауважити його особливу місію не тільки в історії української вищої школи, де він був безумовним флагманом і першопрохідцем, а й в історії нашої держави загалом.

Факультет сформував когорту не лише видатних українських міжнародників і дипломатів, урядовців і вчених, а й гідних представників політичних еліт іноземних держав.

Наша альма-матер сприяла входженню незалежної України у світове співтовариство через реалізацію своєї правосуб'єктності в міжнародних відносинах, виховання самосвідомості кращих представників української еліти як частини глобального суспільства.

Глибокі знання з права, світової економіки, міжнародної дипломатії і, нарешті, іноземних мов дали цілому поколінню українських міжнародників змогу стати активними учасниками формування світового діалогу та прилучитися до механізму вироблення глобального і регіонального порядку денного.

Згадуючи діячів славетної школи, яка підготувала нове покоління міжнародників, ми вдячно називаємо імена професорів Михайла Білоусова, Віктора Будкіна, Володимира Буткевича, Володимира Василенка, Валерія Гондюла, Леоніда Губерського, Анатолія Довгерта, Костянтина Забігайла, Олександра Задорожнього, Василя Кисіля, Ігоря Лукашука, Володимира Манжолі, Петра Мартиненка, Геннадія Матвєєва, Віктора Пащука, Гліба Цветкова та багатьох інших.

Наостанок додам дещо дуже особисте: з факультетом пов'язані найщасливіші часи мого життя.

UNFORGETTABLE TWENTY YEARS AT THE 'INTERNATIONAL'

Abstract. Mykola Kulinich, a former student and graduate of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, recalls the period of his studies, starting from the moment he entered the faculty of history. He talks about how dreams of becoming international specialists, let alone diplomats, were elusive during Soviet times when the main centre for training diplomats was Moscow. Kulinich shares his impressions of studying at the faculty of history, particularly from the lectures of prominent scholars in the field of history, whom Mr Mykola Kulinich remembers with exceptional warmth.

In his reminiscences, Mykola Kulinich discusses the establishment of the faculty of international relations, where the rector enrolled him as a second-year student by order. The author highlights the significant contribution of the faculty's teaching staff to forming and developing the newly created faculty. He describes this staff as a true 'star' team of international experts who set the highest standards of teaching international law, international relations, and foreign languages.

In his recollections, Mykola Kulinich emphasises the significant contribution of his classmates to the formation of Ukraine's diplomatic and foreign policy elite. He describes them as unique, talented, and promising youth from various strata of Ukrainian society, united by a common thirst for knowledge and belief in career success.

Mr Kulinich describes his professional path after completing his postgraduate studies. He talks about his further work as a lecturer at his alma mater and how he defended his candidate dissertation, eventually becoming an associate professor at the Department of History of International Relations in the late 1980s.

Further, the author describes the process of creating an independent and sovereign state and the consequences it caused for the Institute of International Relations.

He talks about his experience as the first deputy director and head of the newly established International Organisations and Diplomatic Service Chair.

Mykola Kulinich reminisces about outstanding teachers and colleagues who contributed significantly to the Chair's development and personnel preparation for Ukrainian diplomacy. Additionally, he emphasises the Institute's important role in shaping Ukrainian political and diplomatic elites.

Keywords: Faculty of History, Faculty of International Relations, teaching standards, independence, Institute of International Relations.